

LABORATORIUM FOR FERSKVANNSØKOLOGI OG INNLANDSFISKE
Rapportnr. 247-2006 ISSN0333-161x

FLUEFISKE PÅ KROKSKOGEN:
ØRRETKLUBBENS FISKE I HEGGELIVASSDRAGET
1925-2005

PER AASS

NATURHISTORISK MUSEUM, UNIVERSITETET I OSLO

**Laboratorium for ferskvannsekologi og innlandsfiske (LFI),
Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.**

Postadresse: Boks 1172, Blindern, 0318 Oslo

Besöksadresse: Zoologisk Museum, Sarsgt. 1, 0562 Oslo.

Tlf. 22 85 17 60

Telefax 22 85 18 37

<http://www.nhm.uio.no/zoomus/lfi/index.html>

Laboratorium for ferskvannsekologi og innlandsfiske (LFI) ble opprettet i 1969. Laboratoriet skal drive oppdragsforskning på fagområdet ferskvannsekologi, og har spesiell kompetanse på bunndyr og fisk (laks, ørret, sik, abborfisk og karpefisk).

For tiden har laboratoriet oppdrag i forbindelse med:

- Vassdragsreguleringer
- Vassdragsskjønn
- Eutrofiering
- Vassdragsovervåking
- Biotopforbedring
- Fiskeforsterkning

Lønn og drift dekkes av de enkelte oppdragsgivere. Arbeidsgiver er Universitetet i Oslo. LFI-Oslo har idag følgende personale:

Forskere: cand. real. Åge Brabrand
 dr. philos John E. Brittain
 cand. scient. Trond Bremnes
 Professor II dr. philos Jan Heggenes
 1. amanuensis: cand. real. Svein Jakob Saltveit (leder)

Avdelingsingeniører: Henning Pavels
 Finn Smedstad

Utover laboratoriets faste stab dekkes øvrige tjenester av engasjert personale, eller ved kontakt med annet personale ved Universitetet i Oslo.

Resultater fra undersøkelsene presenteres i egen rapportserie. Forespørsler om rapporter rettes direkte til laboratoriet. Sitat av resultater er ønskelig dersom rapporten refereres. Anvendelse av primærdata til videre publisering anses som begrenset, og kan eventuelt bare gjøres etter avtale med laboratoriet.

**FLUEFISKE PÅ KROSKOGEN:
ØRRETKLUBBENS FISKE I HEGGELIVASSDRAGET
1925-2005**

Per Aass

**Naturhistorisk museum,
Laboratorium for ferskvannsekologi og innlandsfiske,
Universitetet i Oslo, Boks 1172 Blindern,
0318 Oslo**

FORORD

Rapporten om Heggelifisket gir et tilbakeblikk over 80 års sportsfiske etter ørret i et flerartsvann typisk for Østlandets skogstrakter. Det finnes få nøyaktige og langvarige registreringer fra et innlandsfiske, og jeg vil takke Ørretklubben som har latt meg få studere fangstjournalene. De følgende har ved sine innspill bidratt til fremstillingen: Johan Borgnes, Mogens Christensen, Gunnar Germundson og Bjørn Reidar Hansen. Laboratorium for ferskvannsekologi og innlandsfiske (LFI) Naturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo ved Åge Brabrand og Henning Pavels har gjennomgått teksten og tilrettelagt figurer og tabeller. Fotos ved Svein Jakob Saltveit. Jeg er meget takknemlig for all hjelp.

Figurene i teksten bygger på tabellene i vedlegget, og disse igjen er et konsentrat av fangstnoteringene i årene 1925 til 2005. Når tall mangler betyr det at det enten ikke er fisket i angjeldende år eller at fisket har vært resultatløst. Det første tiåret har vært særlig vanskelig å utrede. Tiden har tæret på blyantskriften, med oppdemmingen har vannene skiftet karakter, lokale stedsnavn er forandret og hastverk før hjemreise er ikke av ny dato. Opplysningene er ofte kortfattede og kan tolkes ulikt, noen ganger mangler de helt. Men etter turbeskrivelsene og med kjennskap til fiskernes preferanser antas feilbestemmelser å være så vidt sjeldne at hovedbudskapet er korrekt etter at klare feil er blitt rettet. For å gjøre rapporten lettlest er litteraturhenvisninger ikke medtatt.

Hensikten med arbeidet har vært å følge og forklare utviklingen i fiske og fangst fra de gode gamle dager til nåtidens virksomhet og samtidig gi noen glimt fra livet på Heggeli slik som det en gang var. For Ørretklubbens historie henvises til jubileumsbøkene. Den biologiske delen av materialet: Ørretens alder, vekst og kondisjon vil bli behandlet i en egen artikkel.

Oslo 23.6. 2006
Per Aass

INNHOOLD

INNLEDNING.....	7
VANNENE	7
FISKEN.....	9
UTSETTING - UTFISKING	10
TALLENES TALE	12
FANGST I VEKT	14
Nordre Heggelivann.....	15
Skamrek	15
Skotta	15
FANGST I ANTALL.....	16
Nordre Heggelivann.....	16
Skamrek	16
Skotta	17
GJENNOMSNITTSVEKT	18
Nordre Heggelivann.....	19
Skamrek	19
Skotta	20
STORFISK.....	20
FISKETS GANG	23
LIVET PÅ HEGGELI.....	26
Hytta.....	26
Fisket.....	27
SLUTTORD.....	29

INNLEDNING

Det organiserte sportsfisket i Norge, fritidsfiske med stang, snøre og krok, startet med stiftelsen av Lillehammer Sportsfiskerforening i 1931. Men allerede i 1924 var Ørretklubben, en venneforening i Oslo med begrenset medlemstall, blitt stiftet. Året etter fikk klubbens medlemmer adgang til å fiske i Heggeli- og Sørkedalsvassdragene fra Oppkuvvann til Bogstadvann. Samtidig ble en hytte satt opp på Heggeliseter og den ble samlingspunktet i klubbens liv. Fisket ble raskt konsentrert til Nordre Heggelivann, Skamrek og Skotta, og det var også disse vannene klubben beholdt da Oslomarkas Fiskeadministrasjon (OFA) overtok forvaltningen av fisket i Oslomarka i 1943. Fra år 2000 har medlemmene igjen begynt å fiske i Søndre Heggelivann, men da på vanlige OFA betingelser.

Livet på Heggeli er beskrevet i klubbens jubileumsbøker fra 1944 og 1999, der minner og erfaringer om fisken og fisket i Heggelivassdraget har fått stor plass. Men en hittil lite benyttet kunnskapskilde er fangstprotokollene fra dette fisket. De er ført fra første fiskedag med opplysninger om hver eneste fisk som er tatt, og hva som er enda mer spesielt er at i Ørretklubbens fiske på Heggeli står flue for 99,3 % av fangsten. De resterende 0,7 % er ikke tatt med ved bearbeidingen av materialet. Fisk under minstemålet blir satt ut igjen og er heller ikke medtatt. Selv om det bare dreier seg om helt enkle data som fiskestørrelse og fiskested, tidspunkt og fluevalg, så vil materialet på mer enn 5600 fisk over minstemålet gjennom 80 år kunne fortelle noe om bestandsutviklingen utviklingen i typiske skogsvann i Oslos nærområde. Meg bekjent er dette den lengste og mest omfattende registrering som foreligger om et sportsfiske i et norsk innlandsvann. Fiskerne, klubbens medlemmer, representerer alle grader av dyktighet og iherdighet. Ørretklubbens totale fangst kan synes stor, men fordelt på flere vann i mange tiår blir de årlige uttak små. I de beste årene, 1999 og 2004, har klubbens fangst i Nordre Heggelivann ligget rundt 0,5 kg/ha. Stangfiske, og spesielt fluefiske, kan aldri prege utviklingen i et større vann, og som det vil fremgå senere er ikke Heggelivassdraget noe unntak. Garnfisket har alltid vært dominerende når det gjelder beskatningen.

VANNENE

Skotta ligger øverst i Heggelivassdraget, og så følger Skamrek og Nordre og Søndre Heggelivann tett på hverandre. Vassdraget starter på 500 m.o.h. i Skotta og ved Søndre Heggelivann er man kommet ned på 488 m.o.h. Hele fallet er konsentrert til fossen mellom de to Heggelivannene. Det største tilløpet kommer fra Oppkuvvannene i øst. Størrelsen på vannene øker nedover i vassdraget, fra ca. 40 dekar i Skotta til 160 dekar i Skamrek og videre til 0,97 km² og 1,5 km² i henholdsvis Nordre og Søndre Heggelivann. Tett barskog iblandet noe bjørk og myr går helt ned til strandkanten som for det meste består av stein og svaberg. Videre utover er det mye bløtbunn med gytje etter oppdemming og vannet er mørkfarget og humusrikt. Skotta og Skamrek er meget grunne og bare Søndre Heggelivann har dype arealer av noen størrelse. De offisielle navn på de to Heggelivann er nå Nordre og Søndre, men de ble tidligere også kalt Lille og

Store eller Øvre og Nedre. Før oppdemmingen av Nordre Heggelivann var oppdelingen i to større bassenger tydeligere enn i dag, Kjerringkollsmala var virkelig en smale. Av fiskerne på Heggeli ble også disse kalt øvre og nedre vannet. Etter arealøkningen går de nå under navnene Nordhavet og Sørhavet. Møkkalibassenget er nå mer åpent og går umerkelig over i Sørhavet. Også Møkkalismala er blitt vesentlig bredere.

Nordre Heggelivann sett fra fiskehytta. Foto S.J.Saltveit

Av fysiske forandringer som kan ha påvirket fisket i registreringsperioden er den nevnte oppdemmingen av Nordre Heggelivann våren 1935 med 2,5 m den største. Det produktive areal økte og nye fiskeplasser, spesielt i Sørhavet, ble skapt, mens andre gikk tapt. I Skamrek ble den skogkledde øya forvandlet til en god fiskegrunne. Men hevingen reduserte også ørretens naturlige rekrutteringsmuligheter i Oppkuvbekken og i løpet mellom Skamrek og Nordre Heggelivann. Oppdemmingen ble gjort for å kunne fløte tømmer nordover fra Nordre Heggelivann gjennom Skamrek og en nygravd kanal til Skotta og videre i renne mot Storflåtan i Langlivassdraget. Når ikke lensebommen ved Skamrek stengte kunne man dermed ro fra Nordre Heggelivann til Skotta på høyvannstand, en mulighet som bortfalt etter den ekstreme snøvinteren 1950/51. Da ble tømmerrennen ødelagt, fløtningen stoppet og kanalen mellom Skotta og Skamrek grodde igjen. Ofte førte fløtningen til varierende vannstand med både tørrlegging, oppstuing og redusert tilgjengelighet i den beste fisketiden på forsommeren.. I 1936 lå f.eks. den lille øya Julekaka, rett ut for Heggeliseter, helt under vann. Av hensyn til vannforsyningen i

Bærum var det fra 1964 lov å senke Nordre Heggelivann med opptil 5,45 meter, en rett som vanskelig kan benyttes fullstendig med dagens dam. Men vannet er blitt senket kraftig flere ganger, bl. a. i 1970 og -75 da øyene i Sørhavet ble landfaste. Siste større senkning skjedde i 1990-91, da Mellomdammen ved utoset skulle repareres. Terskelen mellom Skamrek og Nordre Heggelivann ble støpt i 1969 for å hindre at Skamrek blir senket når Nordre Heggelivann tappes.

Også forandringer i regelverket kan ha påvirket ørretbestanden og fiskemulighetene. Ørreten i OFA-området, medregnet øvre del av Heggelivassdraget, ble fredet fra 1950 mellom 15. september og 1. november. Fredningen ble opphevet i 1975 og fluefiske kan nå drives inntil det stoppes av vinteren. I to sesonger, 1951 og -52, ble minstemålet på fanget ørret hevet fra 25 cm til 30 cm, inntil det igjen ble redusert til 25 cm hvor det siden har ligget.

FISKEN

I Heggelivassdraget finnes de tre artene som er vanlige i vassdragene i skogsområdene rundt Oslofjorden: Ørret, abbor og ørekyte. Vannene er ikke spesielt fiskerike, men fiskeørnen fra skogene i vest har vært en hyppig gjest. Også i 1960-70-årene da arten var truet i Norge.

Ørreten i Osломarkas skogsvann, også Heggelivannene, er karakterisert ved en kort ungdomstid i rennende vann. Utvandringen skjer oftest i en alder av 1-2 år ved en lengde på 10-15 cm. De første par årenes vekst i stille vann er meget rask, 8-12 cm årlig. Fisken blir tidlig kjønnsmoden, og veksten stagnerer eller stopper helt opp og ørreten dør ung. Avgangen mellom 4 og 6 års alder er stor. Avvik fra denne skjematiske fremstillingen forekommer ofte, og allerede de første medlemmene la merke til at ørreten i Søndre Heggelivann gjennomgående ble større og av bedre kvalitet enn i Nordre. De lokale fiskere har også foretrukket Søndre når de skulle ha matfisk. Forskjellen har holdt seg til våre dager.

Av ukjent årsak ble abboren nesten borte i Heggelivassdraget rundt 1980. Bare noen få enkeltindivider ble fanget med års mellomrom på garn. I Søndre Heggelivann er abboren nå kommet tilbake for fullt, men ikke i Nordre Heggelivann. Dette til tross for at det hele tiden har vært noen få abbor i Skotta øverst i vassdraget og at det ble tatt abbor på garn i Skamrek i 2005. Hva fraværet av abbor har betydd for ørretbestanden er uvisst, men for fluefisket har ingenting skjedd. Intensivering av garnfisket i samme tidsrom har antagelig skjult virkningen. Beskatningen har hele tiden konsentrert seg om ørreten, abbor er bare tatt som bifangst i garn- og stangfisket. Garna hadde maskevidder som selekterte fisk på 1-1 ½ mark (250-350 g). I Ørretklubbens tidlige år brukte man fremdeles betegnelsene mark og merker om fiskens vekt. Fisket var opprinnelig et rent husbehovfiske for dem som bodde eller arbeidet i skogen, men fikk etter hvert et økende preg av fritidsfiske. Denne utviklingen tok særlig fart etter at den faste bosettingen i Heggeligrenda opphørte i begynnelsen av 1960-tallet. Fritidsfisket er nå enerådende, selv om størstedelen av fangsten fortsatt tas på garn. Ørretklubbens eget fiske har også skiftet karakter. Fra å være et nesten rent våtfluefiske er tørrflue blitt helt dominerende. I

forbindelse med denne omleggingen, har tyngden av fisket blitt forskjøvet fra høst til forsommer. Bruken av våtflue førte til at abbor var vanlig bifangst inntil den ble borte.

UTSETTING - UTFISKING

Fra første stund engasjerte Ørretklubben seg i det lokale fiskestell, og Nordre Heggelivann har antagelig den lengste utsettingshistorien i Osloomarka. Allerede 10. mai 1925 ble det sluppet 4000 yngel i Nordre Heggelivann og Oppkuvbekken, og i den grad det var mulig å skaffe fisk fortsatte man årlig til 1964 da Bærum kommune overtok. Krigen førte til et lengre avbrudd. Medlemmene regnet med en stor oppvekstandel og mente å kunne se en positiv sammenheng mellom utsettinger og fangster, men prøver som kunne bekrefte dette ble aldri tatt. En viss skepsis var også til stede, som når man ved 10-årsjubileet i 1934 sang:

I vannene rundt går det abbor tett,
den yngler, vokser og spiser seg mett
på ørretyngel som vi slipper ut
når isen på vannet tar slut.

Men nu vil vi ikke ta no`n risk,
nu er vi begynt med settefisk.
Om været holder og Gud så vil,
vi får nok igjen en promil.

Et mindre antall en-somrige unger fra Småbruklærerskolen på Sem i Asker var blitt sluppet i 1932 og 1933. Ørretklubben var tidlig ute, for OFA-anlegget ved Holmendammen ble ikke leveringsdyktig før i 1942/43. Klubben satte også ut ørret i det til da fisketomme Gopletjern. I de første år fikk man bl.a. bidrag til utsetting fra Inspektøren for ferskvannfisket og fiskeriinspektør Birger Aagaard deltok selv i denne. Fiskeribiologene Hartvig Huitfeldt-Kaas og Knut Dahl var begge medlemmer av klubben og bidro med råd og analyser av fisken. Dahl skaffet ørretyngel fra sitt eget klekkeri og satte også ut blege, eller reliktlaksen fra Byglandsfjord, i Nordre Heggelivann. Noen få ble gjenfanget som voksen fisk. Det er blitt påstått at Vänerlaks også er blitt sluppet i Nordre vannet på slutten av 1920-tallet, men protokollen er ikke klar på dette punktet. Men klubben hentet i flere år yngel fra klekkeriet i Tistedalen, som var det norske klekkeriet som lå nærmest Väneren. Hvis klekkeriet har hatt rogn fra Väneren, kan det ha vært både ørret og relikt laks, for i Väneren kalles begge arter for laks. I 1969 ble det sluppet 350 toårige regnbueørret i Nordre Heggelivann. Av disse var 100 merket og det ble rapportert om noen få gjenfangster året etter. I 1970 ble det gjort forsøk med å slippe ørret fra overtallige, småfalne bestander fra Vestlandet i Osloomarka. I to omganger ble fisk fra Bergsdalselven sendt med fly fra Flesland til Fornebu med tanke på slipp i Heggelivann. Feil under lasting og transport førte til så stor dødelighet at forsøket ble oppgitt.

I de ordinære utsettingene gikk man over til en-somrige/ett-årige unger i slutten av 1940-årene. De ble levert av Vestlunds anlegg på Dal eller av OFA-anlegget ved

Holmendammen og var av dansk opprinnelse. I 1949 var stykkprisen på ett-årige unger fra Vestlunds anlegg 25 øre. Fra 1977 ble det etter initiativ fra Ørretklubben bare satt to-somrige eller to-årige unger. Til og med 1987 ble disse levert fra Drammen og Omland Fiskeadministrasjons anlegg (DOFA) i Lier og omfattet en rekke stammer, bl.a. Hunder, Tyriffjord (både Vikersund og Randselv), Tunhovdfjord, Bjornesfjord og Loch Leven. Den gang var det liten produksjon av større unger, og man måtte ta det som ble produsert. Men samtidig gav dette muligheter til å sammenligne stammene. I 1988 ble OFA-anlegget i Sørkedalen leveringsdyktig og senere har fisken kommet derfra, de første par år som ett-årige. Ved overgangen til drikkevannsreservoir i 1964 var Bærum kommune blitt pålagt å slippe henholdsvis 3300 og 900 en-somrige unger i Nordre Heggelivann og Skamrek som erstatning for redusert egenrekruttering. Etter Ørretklubbens initiativ ble utsettingen forandret fra en-somrige unger til to-årige i 1977, og i 1979 ble dette stadfestet av Fiskerikonsulenten for Østlandet. Det nye årlige pålegget lyder på 700 to-årige unger i Nordre Heggelivann og 180 i Skamrek og er fortsatt gjeldende. I alle år etter 1977 har ungene hele tiden blitt merket ved fettfinneklipping og andelen av utsatt fisk i klubbens fangster er blitt kontrollert fra 1978. Allerede året etter overgangen til eldre unger utgjorde utsatt fisk ca. $\frac{1}{4}$ av medlemmenes fangst i Nordre Heggelivann og senere har andelen ligget mellom $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$. I Skotta og Skamrek er så godt som all fisk utsatt. Betydningen av de tidligste utsettingene har antagelig vært liten. Langtransportert yngel satt direkte i abborvann har små sjanser til å overleve. Erfaringer fra Oslomarka viser at en-somrige unger kan greie seg, men tilslaget er usikkert og ukjent i Heggelivann.

Fisketransportene var tungvinte i de første årene. Yngelen kom med tog fra Jevnaker (Bergers klekkeri) eller Halden (Tistedalen klekkeri). Fra stasjonen med lastebil så langt det var mulig opp fra Sørkedalen. Til Lysedammene eller i beste fall Gopletjernbakken. Derfra oppover med hestekjerre, eller slede hvis våren var sen, til dammen ved Søndre Heggelivann. Over dette med båt og deretter bæring opp til Nordre vannet og videre med båt til utsetningsplassene. Kontrasten til dagens transport med tanker og oksygentilførsel er stor. Yngelen ble satt nokså konsentrert på de beste oppvekst- og fiskeplassene i Skamrek og Nordre Heggelivann. Oppkuvbekken og Oppkuvviken var faste slippsteder. De flerårige ungene fra de senere år er blitt spredt langs land rundt vannene. For Skotta gjelder ikke noe utsetningspålegg, men fra midten av 1990-årene er det blitt satt unger der hvert år.

Reduksjon eller utfisking av abbor ved hjelp av ruser var et annet kulturtiltak som var meget aktuelt i Oslomarka noen tiår. Det startet med noen små forsøk i Nordmarka i 1938 i regi av Oslomarkas Fiskealmenning som det den gang het, og man brukte den gang kringleruser av Sven Sømmes type. Forsøkene ble stoppet av krigen, men ble etterpå tatt opp igjen i stort omfang av OFA i noen tiår. Da også med sylindriske ruser av svensk type eller firkantete av Hagentypen etter opphavsmannen. Disse var enklere å transportere. Men det var et Sisyfos-arbeid som etter hvert ebbet ut. I 1949 startet Ørretklubben med 5 ruser i Nordre Heggelivann. Året etter ble tallet økt til 15, men da det meste av arbeidet med setting og tømning falt på én mann, døde tiltaket bort etter noen få år. Til sammen ble det tatt 5713 abbor til og med 1952, med startåret som det beste. Det ble da fisket opp 3998 abbor. Vekten av fangsten dette år ble beregnet til 118 kg, i 1950 til 44 kg. Til sammenligning tok medlemmene i disse årene 27 kg og 29 kg ørret. Bruken av garn i abboroppfiskingen ble gitt opp etter første natten pga. all kvisten som festet seg i garna.

Som i andre skogsvann med tallrike, småfalne abbor, synes abborbestanden i Heggeli å ha en syklisk utvikling. En individrik årsklasse undertrykker i flere år de følgende, inntil den dør ut pga. fangst og alderdom og gir plass for en ny stor årsklasse. En slik utvikling kan også skyldes ulike inngrep. F. eks. var det i 1950 og påfølgende år etter sigende meget småabbor i Nordre Heggelivann, muligens etter sviktende rekruttering de foregående år. Det kan skyldes en kombinert effekt av de spesielt store uttappingene og tørrleggingene under fløtningen i 1947-49 og abborfisket i 1949. Men det finnes ingen aldersbestemmelser som kan avgjøre dette.

TALLENES TALE

Materialet som tabellene og diagrammene bygger på, er hentet fra de fire fangstprotokollene som dekker årene 1925 – 2005, og omfatter all fluefanget ørret. De er kontrollert og fordelt på de tre kjernevannene: Skotta, Skamrek og Nordre Heggelivann. For sammenligningens skyld er fangstene i Søndre Heggelivann fra år 2000 og senere holdt atskilt fra kjerneområdet. Fisk tatt på sluk, enten kastet eller dorget, er utelatt. Det dreier seg om 43 fisk i løpet av de første 20 år. Heller ikke er en enkelt fisk fra Søndre Heggelivann og noen få fra Oppkuvvann og Gopletjern medregnet. Alle disse er tatt i en tidlig periode i historien. Blanke avsnitt i kolonnene for Skamrek og Skotta betyr ikke alltid at det ikke er blitt fisket i vannene i angjeldende år, men at det ikke er blitt gjort noen fangst der. I krigsårene var aktiviteten svært liten, i 1942-43-44 ble det tatt henholdsvis 2-3-4 ørret, og i den videre tekst er det sett bort fra de fem årene. I noen tilfelle har det vært vanskelig å avgjøre i hvilket vann fisket har blitt drevet, men et valg er blitt tatt etter turbeskrivelsene og fiskernes vaner. Mest problematisk har det vært å fastslå antall fiskedager. Et godt forsøk, selv om det er kort, er blitt belønnet med en dag. En tur oppover Nordhavet og inn i Skamrek samme dag, gir en dag i hvert vann. Gjester og roere er blitt godskrevet en fiskedag dersom de har deltatt i fisket på linje med medlemmene.

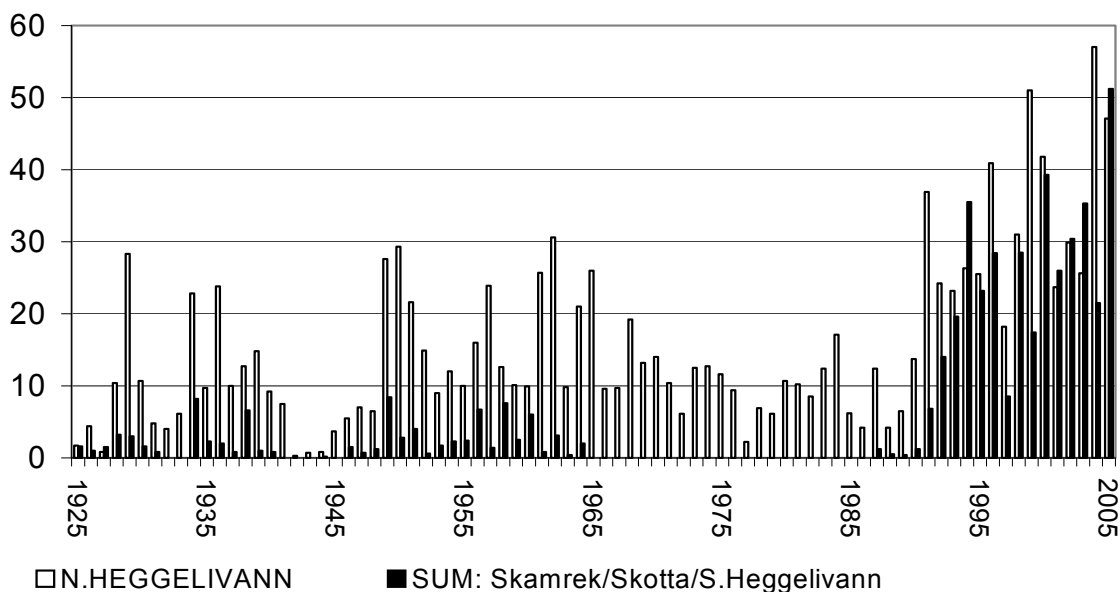

Forfatteren fører inn dagens fangst i protokollen. Foto S.J.Saltveit.

FANGST I VEKT.

Se Tabell 1 – Figur 1.

De tre første år på Heggeli bærer preg av innarbeiding. Fangstene var små i alle vann, men fiskestørrelsen bra. Antagelig var det i startfasen og de følgende år en slags likevekt mellom garnfisket og stangfisket. Denne ble brutt da garnfisket ble intensivert, og det fulgte en lang, dårlig periode for sportsfisket der det historiske lavmål for Ørretklubben ble nådd i 1977 med 2 kg totalt. Men så sent som i siste halvdel av 1980-årene var man et par ganger nede i 4 kg. Noen år var mindre dårlige enn andre, men langtids-trenden var svak og varte i flere tiår. Den etterlengtede opphevingen av høstfredningen i 1975 førte ikke til noen snarlig økning av årsfangstene i Nordre Heggelivann. Tvert imot, i de 10 første årene etter avviklingen gav fisket i Nordre Heggelivann lavere utbytte i vekt, antall og gjennomsnittstørrelse enn de 10 siste årene med fredning. I Skamrek ble det ikke tatt fisk i årene rundt 1975. I Nordre Heggelivann og Skamrek ble det en markert økning i fangsten i 1991. Dette skjedde etter noen år med sterkt redusert garnfiske, og oppgangen har siden vært sterk og varig. I alle Ørretklubbens tre vann har ørretbestandene økt, godt hjulpet av ungeutsetninger og bortfallet av abbor som predator og næringskonkurrent. I siste femårsperiode har den gjennomsnittlige årsfangsten i Nordre Heggelivann og Skamrek vært henholdsvis 0,4 kg/ha og 1,2 kg/ha. Samtidig har også fisket i Søndre Heggelivann blitt populært blant medlemmene og bidratt betydelig til totalfangsten, som ble på rekordhøye 98 kg i 2005. Søndre Heggelivann er tatt med i Tabell 1 og 2, men inngår ikke i summen av de tre kjernevannene.

Figur 1. Årsfangster i kilo ørret i nordre Heggelivann (hvite søyler), og summen av fangster i Skamrek-Skotta-Søndre Heggelivann (svarte søyler).

Nordre Heggelivann

Utviklingen er imidlertid ikke den samme i alle vann. Med hytta som utgangspunkt for fisket har Nordre Heggelivann med de mange fiskeplassene i Nordhavet og Sørhavet, naturlig nok fått mest oppmerksomhet, og er det eneste vannet hvor det hvert år etter 1925 er blitt tatt fisk. Resultatene har av ulike årsaker variert en god del. Allerede i slutten av tyveårene inntraff den første fangsttoppen, antagelig som følge av økt fangsttinningsgrad. Midt på trettitallet kom en ny topp, denne gang som resultat av oppdemmingen. Den positive regulerings-effekten varte i 3-5 år. Etter noen gode år rundt 1950 og 1960 der både antall og gjennomsnittsvekt trakk opp, fulgte den langvarige nedgangen. Den senere oppgangen er markant, men trenden brytes i noen år, som f.eks. i 1997. Typisk for de dårlige år er at fangsten pr. fiskedag er liten, omtrent det halve av årene før og etter, og det skyldes etter all sannsynlighet fiskeforholdene. Endringer i fiskebestanden er ikke så brå.

Skamrek

Med oppdemmingen av Nordre Heggelivann ble vannveien til Skamrek åpnet og med det fulgte en liten og kortvarig oppdemmingseffekt. En tur oppover Nordhavet fortsatte naturlig med en runde inn i Skamrek. Vannet var kjent for sine store ørret, og noen ble også tatt. Men journalene forteller at langt flere forsvant med fluen fordi man med datidens skrøpelige fortommer ikke kunne gi hardt tilslag eller kraftig kjøring. Totalt forble årsfangstene små, med 7 kg i 1958 som det beste. Så kom perioden fra 1965 til 1986 da det ikke ble tatt en eneste fisk, til tross for at det ble gjort en rekke forsøk fra båt som ble trukket over terskelen. I 1987 ble det tatt en ørret på 900 g, men det store omslaget kom som nevnt i 1991 da det overraskende ble tatt to store ørret. Dette satte fart i fisket, og i de følgende år ble det tatt en rekke fisk over kiloen (veggedyr) med klubbrekorden på 2.365 kg i 1996 som den største. Jakten på storfisk førte med seg at det også ble tatt mange mindre ørret, og det beste årsresultatet, 34 kg, ble tatt i 1994. Det var første gang at fangsten i Skamrek var større enn i Nordre Heggelivann. Den hittil siste gangen det skjedde var i 2003. Men også i denne gode perioden var det dårlige år, og spesielt var 1997 svakt. Som nevnt var dette også tilfelle i Nordre Heggelivann, og det er sannsynlig at en felles faktor utenfor vannene var årsaken.

Skotta

I Skotta ble det tatt en fisk i 1946 og 1950 og noen få i årene 1997-2004. I 2001-2002 kom totalfangsten opp i 5 kg. Det lille utbyttet er overraskende, for den gangen vannveien opp fra Skamrek var åpen ble det hvert år fisket i Skotta. Men også i de følgende 50 år ble det gjort mange resultatløse forsøk. Egenrekruttering finner åpenbart ikke sted, og fangstene de siste år skyldes at utsettingene av merkete unger nå også omfatter Skotta. Omgivelsene er preget av humus og næringsproduksjonen er lav, noe som vises både i fiskens kondisjon og antallet som vokser opp.

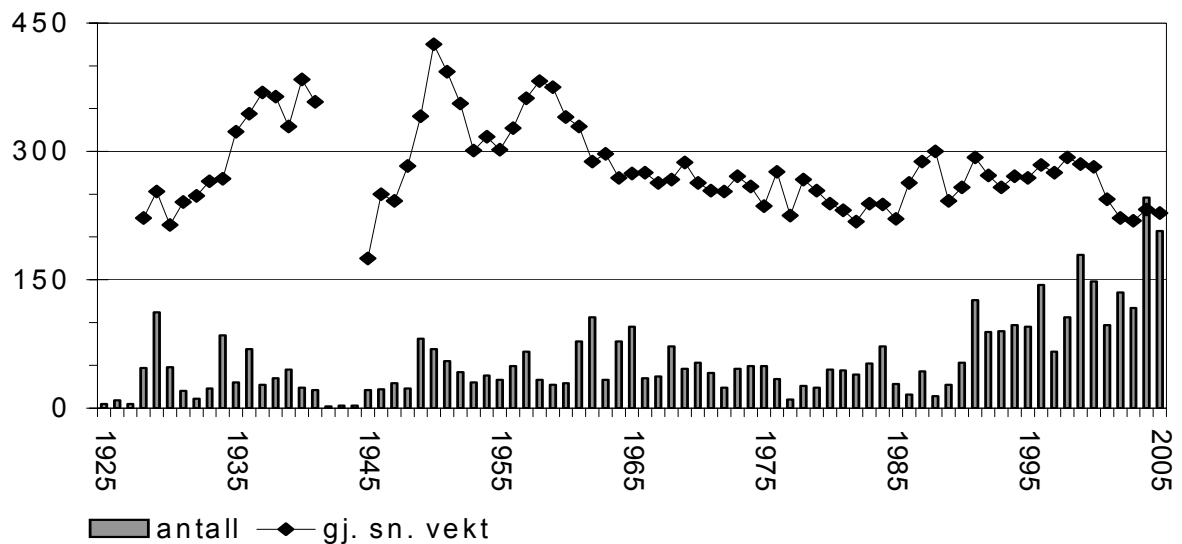
FANGST I ANTALL.

Se Tabell 2 – Figur 2 & 3.

Bunnoteringene for den samlede fangst i de tre kjernevannene ble gjort i 1970-årene, med 10 fisk totalt i 1977. Sammenlignet med dette er de senere års oppgang eventyrlig, med en foreløpig topp på 289 ørret. Med god hjelp fra Søndre Heggelivann ble 300 fisk passert både i 2004 og 2005. Det siste året endte man på 360 fisk totalt.

Nordre Heggelivann

I førkrigsperioden fikk man en tidlig topp i 1929 med 112 ørret. Det skulle gå 62 år før dette tallet ble overgått i 1991. I de mellomliggende årene passerte man hundretallet med 106 fisk i 1962. Deretter fulgte den trettiårige nedgangsperioden med årsfangster ned i 16, 14 og 10 fisk. Omslaget til det bedre kom i 1990 og med enkelte tilbakefall har oppgangen fortsatt til 246 ørret ble tatt i 2004.

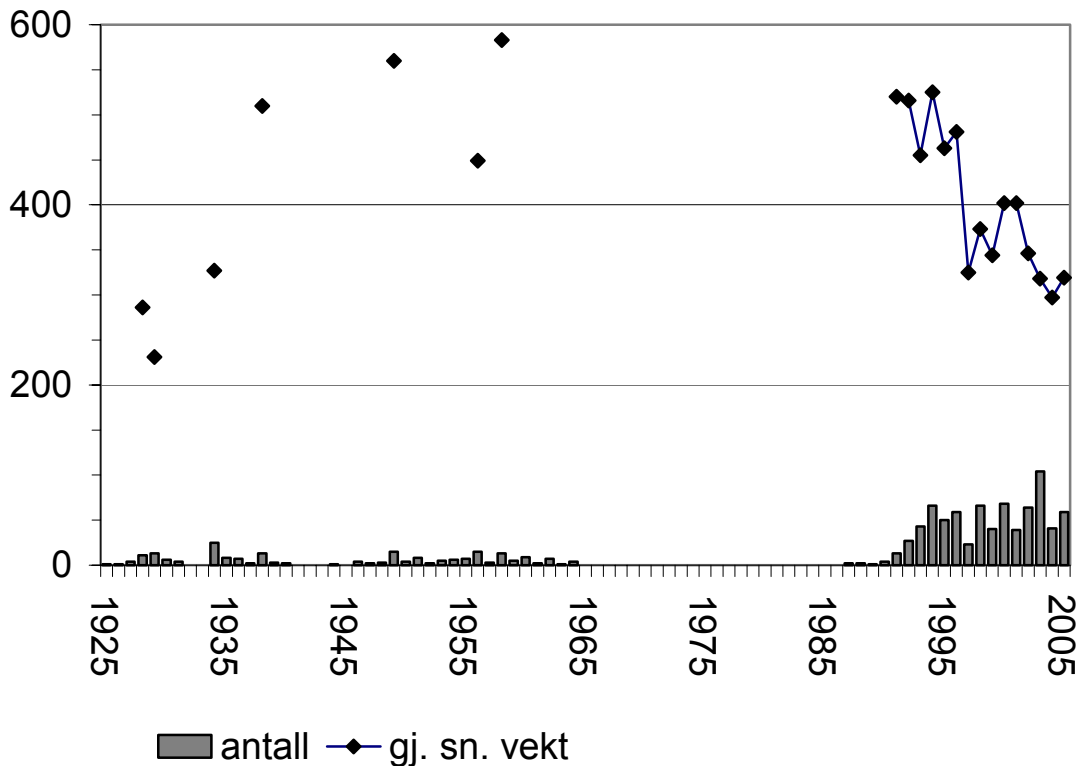

Figur 2. Årsfangster i antall ørret (søylar), og gjennomsnittsvækt i gram (kurve), i Nordre Heggelivann. Bare gjennomsnitt basert på 10 fisk eller mer medtatt.

Skamrek

Tendensen i fisket har vært den samme som i Nordre Heggelivann, men utslagene har vært kraftigere. Til sammen i de første førti år ble det bare tatt 216 fisk, og som i Nordre Heggelivann var 1934 det beste året. Det ble da tatt 25 ørret, men det var også flere fiskeløse år. Til tross for en rekke forsøk fulgte en sammenhengende fangstløs periode mellom 1965 og 1986. Det følgende året ble det tatt en ørret på nesten 1 kg og i 1991 to fisk på en kilo hver og Skamrek har senere kanskje vært den mest populære fiskeplassen for dem som jakter på de store fisk. Omslaget i Skamrek kom samtidig med den positive utviklingen i Nordre Heggelivann og har antagelig samme årsak, redusert garnfiske. I forhold til vannenes størrelse blir det alltid tatt flest fisk i Skamrek, i sum har Nordre

Heggelivann vært best. Det holdt riktignok hardt i 2003, da man i Skamrek for første, og hittil eneste, gang passerte hundretallet med 104 fisk.

Figur 3. Årsfangster i antall ørret (søyler), og gjennomsnittsvæker i gram (kurve/punkter), i Skamrek. Bare gjennomsnitt basert på 10 fisk eller mer medtatt. Skalaen er ikke den samme som i figur 2.

Skotta

Totalt i de 80 år har medlemmene fått 55 ørret i Skotta. Bortsett fra to, er alle tatt i årene 1997-2004. Toppårene var 2001 og 2002, hvert med 13 fisk. Det lille utbytte skyldes ikke bare at besøkene var få fordi båt manglet. Tross tidligere kanalisering til Skamrek og deretter regelmessige utsetninger fra begynnelsen av 1990-årene er ørretbestanden liten. Den eldre fiskens kondisjon er også dårlig, og alt tyder på at vannet er meget næringsfattig. Det er også svært grunt og fisk kan ha forsvunnet både pga. vinterdød og utvandring. Noen ganske få abbor har holdt seg i Skotta i hele den perioden den har vært fraværende i resten av vassdraget.

GJENNOMSNIITTSVEKT

Se Tabell 3 – Figur 2 & 3

I Heggelivassdraget har minstemålet vært 25 cm med unntak for årene 1951-52 da OFA hevet minstemålet til 30 cm i hele marka. Med den kondisjonsfaktoren som ørreten har i disse vannene på forsommeren, vil fisk med lengdene 25 og 30 cm veie omtrent 145 g og 250 g. Ørretklubben fulgte OFA's eksempel, og gikk også tilbake til 25 cm da det gamle minstemålet på 25 cm ble gjeninnført. Et minstemål hever gjennomsnittstørrelsen til fisken som fanges og virker også utjevne mellom årene ved at betydningen av spesielt rike årsklasser nedtones. Økningen av minstemålet hadde en øyeblikkelig virkning på gjennomsnittstørrelsen i fangstene i de aktuelle år, men synes ikke å ha hatt noen langvarig virkning på bestands sammensetningen. I mange år ble fisken veid på skålvekt, men for ca. 15 år siden ble en mer nøyaktig elektronisk vekt tatt i bruk. Skiftet har neppe betydd meget for resultatet, selv om en økt nøkternhet kan spores i de senere års journalføring. I figurene er bare medtatt de år hvor antall prøver har vært 10 eller flere.

Forfatteren på N. Heggelivann sommeren 2005. Foto S.J.Saltveit.

Nordre Heggelivann

Etter det første tiår der småfisk dominerte fangstene økte gjennomsnittsvekten til 300-400 g. I de første etterkrigsår fikk man igjen en periode med mye småfisk. Antagelig var rekrutteringen stor pga. lite fiske under krigen. Da rekruttene vokste til fikk man igjen et tiår med bra fiskestørrelse, og seriens totalt beste resultat, 425 g, ble oppnådd i 1950. Det økte minstemålet i disse årene medvirket til toppen. Flere forhold kan ha innvirket, men i fangstjournalene er det ingen betraktninger om årsaken til at fiskestørrelsen holdt seg godt i en årrekke. Det var slik det skulle være. Noe av forklaringen kan ligge i selve fisket. Våtflue var fortsatt den mest benyttete redskapen, og den fanger ofte større fisk enn tørrflue. Fra 1961 til 2000 lå gjennomsnittsvektene relativt rolig mellom 250 g og 300 g, men med noen dykk under 250-linjen mellom årene 1975 og 1989. Den lange og stabile midtperioden faller samtidig med det harde garnfisket, som reduserte både bestand og individstørrelse kraftig. I de siste 5 år (2001-2005) har gjennomsnittsvekten hele tiden ligget under 250 g. Det laveste årsgjennomsnittet, 218 g ble imidlertid bokført i 1982. Riktignok tett fulgt av 2003 med 219 g. De siste års fall i gjennomsnittstørrelsen skyldes antagelig en økning i totalbestanden, til tross for at det i flere år er satt ut færre fisk enn pålegget. Mengdeforholdet mellom vill og utsatt fisk, både i garnfisket og i medlemmenes fangster, har lenge vært nokså stabilt. Begge fraksjoner synes å ha økt sin overlevelse, og det skyldes antagelig at det fiskes mindre enn det bestanden tåler. Mellom 1980 og 1985 var også gjennomsnittstørrelsen liten, men da var det få fisk i vannet. Antagelig reduserte hardt, selektivt garnfiske bestanden, ikke bare av stor ørret men også av mellomstor ørret, så sterkt at det ble lite annet enn småfisk igjen til andre redskapsgrupper. For tyve - tretti år siden kan sterkt fiske ha gitt en fåtallig restbestand med stor andel av småfisk, i dag kan redusert fiske ha ført til en overtallig småfiskbestand.

En stor andel undermåls småørret i fangstene har alltid vært vanlig i klubbens fiske. Noen ganger er den tatt som tegn på at bedre tider skal komme, andre ganger betraktet som et dårlig varsel. Småfisken er satt tilbake igjen i vannet, med håpet om at de ville vokse seg store til neste år. Noen ganger, f.eks. i 1947, klages det også over at ørreten som blir tatt på forsommeren er mager og hvit i kjøttet. Kondisjonsfaktoren for fisk av samme lengde ble beregnet med samme resultat en rekke ganger i 1960 årene. Fra vår til høst steg den med ca. 10 %, og med dette også vekten. Eksakt samme prosentvise økning ble funnet for garnfanget fisk fra Nordre Heggelivann i 2003, riktignok med et lavere utgangspunkt. At ørreten er hvit i kjøttet om våren, skyldes mangelen på store og lett tilgjengelige krepsdyr. I Heggelivassdraget blomstrer planktonkrepsene først opp i august, men i så små mengder at bare gjellfisk og hvilere får et fargeskifte mot slutten av sesongen.

Skamrek

Vær oppmerksom på at skalaen for Skamrek i Figur 3 er anderledes enn skalaen for Nordre Heggelivann i Figur 2. Frem til 1958 ble det bare i syv år tatt så mange fisk at årsgjennomsnittet har noen verdi. Først fra 1991 og utover har det vært en sammenhengende årrekke med større fangster. Fra de gyldne årene i første halvdel av

1990-tallet da gjennomsnittet lå rundt halvkiologen har den falt til 300-400 g. Med dagens drift vil de ekstraordinære forholdene ikke oppstå på nytt. For tiden følger kurvene for Skamrek og Nordre Heggeli hverandre nokså parallelt, med Skamreks som den øverste. Det er i utgangspunktet det beste vannet og har under de siste års mer normale forhold ligget ca. 100 g over Nordre Heggelivann i gjennomsnitt, mot vel 200 g i toppårene.

Skotta

Det er fisket meget oftere i Skotta enn Tabell 2 gir inntrykk av. Men de mange tidlige forsøk resulterte i bare to ørret, tatt i 1946 og 1950. Først i 1997-2004 ble det en sammenhengende periode med fangster i Skotta. Men det dreier seg om så få fisk at gjennomsnittsvektene sier lite om utviklingen. Tallene i Tabell 3 synes likevel å vise at de som blir fangbare er større enn i både Skamrek og Nordre Heggelivann.

STORFISK

Se Figur 4 Tabell 4 & 5

I alle ørretvann finnes fisk som skiller seg fra flertallet pga. sin størrelse, og etter hvert som årene går blir disse flere og større i fiskernes verden. Disse plussavvikene er fiskernes store drøm, og Ørretklubbens medlemmer er ikke noe unntak når det gjelder drømmen om fortiden. Men la oss se hva historien forteller om Ørretklubbens store ørret.

Mengden av stor ørret og maksimal fiskestørrelse varierer overalt i et samspill mellom vannenes naturlige forutsetninger – næringsproduksjon og rekruttering -, og menneskeskapte forhold, -naturbruk og fiske. Ytterpunktene er storørretvann der all ørret har mulighet for hurtig vekst og små tjern med en til to store fisk. En jevn tilgang på store ørret krever mange og store, lett tilgjengelige næringsdyr. Stimdannende førfisk er det beste grunnlag for stor ørret, det gjelder også i Oslomarkas vann. Siken i Langlivassdraget er et eksempel på førfisk, og i Nordmarksvassdraget er det både sik og røye. I begge vassdrag er det tatt ørret på rundt 10 kg. Men i Heggelivassdraget er det i tillegg til ørret bare abbor og ørekyte. Disse er vanskeligere tilgjengelig for ørreten og blir spist i mindre mengder enn sik og røye. I motsetning til hva de fleste fiskere tror er ørekyten ingen optimal førfisk. Den holder seg på grunt vann og ofte i omgivelser som gjør det vanskelig for ørreten å få tak i den. Abboren er som eldre beskyttet av stive finner og pigger og predateres derfor mest som en-somrige unger. Men tilgangen på småabbor i vann av typen Heggelivann varierer sterkt, fordi størrelsen på abborens årsklasser er meget ujevn. Spesielt for Heggelivannene er at abboren av ukjent årsak nesten ble borte rundt 1980. Tyve år senere kom den tilbake i Søndre Heggelivann, i Nordre mangler den fortsatt, og er bortfalt som næring for større ørret og som næringskonkurrent for de mindre. Antagelig er det siste fordelaktig for ørretbestanden som helhet, men ikke for fremveksten av stor ørret. I begge Heggelivannene ble det i 1998 funnet noen få, fullt utvokste krøkler i ørretmaver. Tross grundige undersøkelser er krøkle ikke sett senere. En eventuell etablering av krøkle vil lette fremveksten av stor ørret.

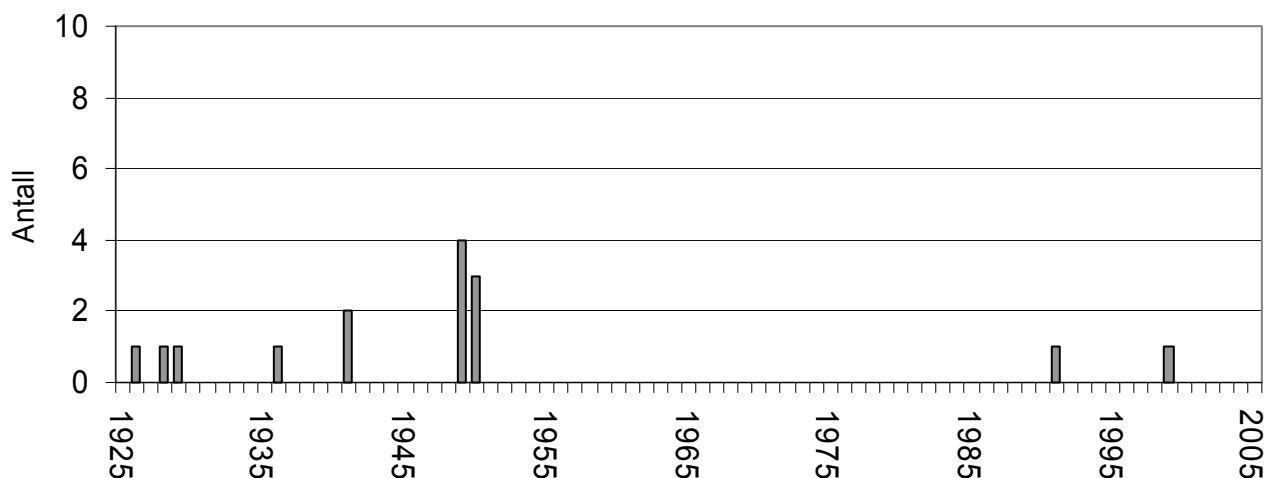
Store bunnlevende krepsdyr, snegler og insektlarver kan stedvis supplere fisk som næring for stor ørret. Men i mørkfargete, humusholdige skogsvann som Heggelivannene er verken vannkvalitet eller bunnsedimenter gunstige for produksjon av høykvalitets næringsdyr. Med unntak av noen øyenstikker- og døgnfluelarver er næringsdyrene for små. Den viktigste betingelsen for fremvekst av stor ørret faller derfor bort i Heggelivannene, og følgelig kan man heller ikke forvente mange. Fiskeresultatene bekrefter dette. Situasjonen er den samme i Skamrek, selv om næringsforholdene er noe gunstigere her.

En jevn tilgang på stor ørret er bare mulig i vann der næringsforholdene er gunstige, samtidig som den totale ørretbestand er liten. Er fiskens beitetrykk så sterkt at produksjonen holdes nede både kvantitativt og kvalitativt, vil forekomsten av stor ørret innskrenke seg til enkelte slengere. Mange vann og tjern i Oslomarka har ingen eller liten egenrekruttering av ørret, og for å kompensere for dette settes det ut oppdrettsunger av Nordmarksfisk. Mulighetene for å regulere bestandstørrelsen er derfor tilstede i stor grad. Heggelivannene, Skamrek og Skotta hører til gruppen med små eller ingen gyte- og oppvekstområder for ørret, og de to sistnevnte er helt avhengige av utsettinger. Stoppes de i Nordre Heggelivann, hvor utsatt fisk utgjør omtrent halvparten av fangstene, vil villfisken fra Oppkuvbekken få bedre næringsforhold. Men det er ikke sikkert at dette fører til så stor vekstøkning hos de gjenværende fisk at det oppveier nedgangen i mengde. Med unntak av de siste 5 år, har gjennomsnittstørrelsen i Ørretklubbens fangster blitt lite påvirket av til dels store svingninger i total beskatning og ungekvalitet.

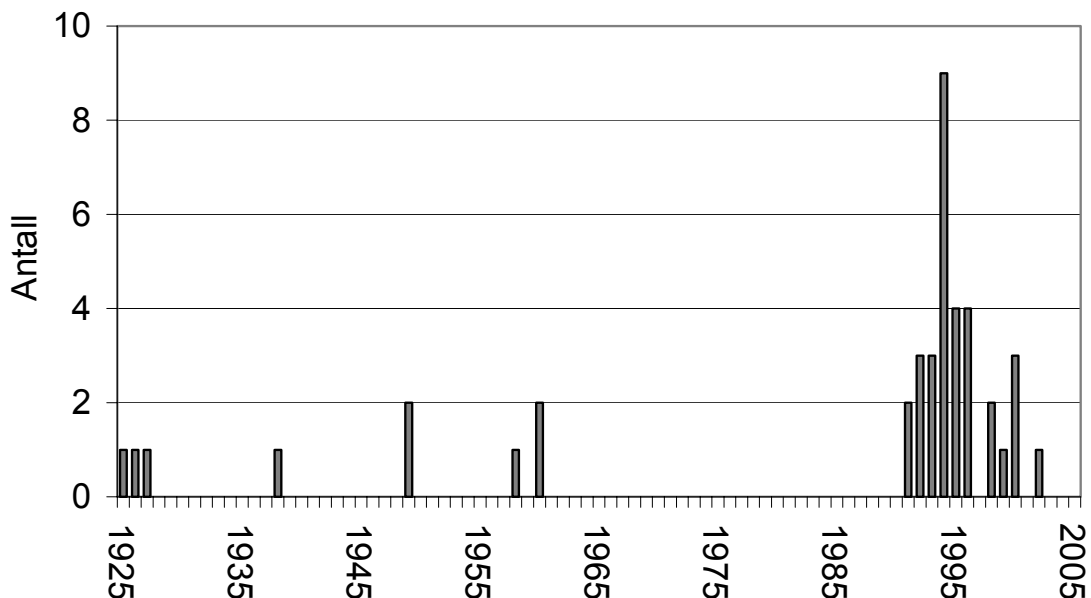
I årenes løp er det sikkert tatt mange store ørret i Heggelivann og Skamrek, men de aller fleste er tatt med garn av de fiskeberettigede og er derfor ikke bokført. F.eks. fikk Gunnar Flaaten i september 1946 en fisk på 3 kg i Nordre Heggelivann og i november 1949 en på 5 kg og 76 cm nord for båtstøa i retning Kjerringkollsmala. Han iakttok også en tjuvfisker i Skamrek som sommeren 1951 mistet en storørret på sluk da den skulle håves. Både fiskeren og Gunnar anslo denne til å veie minst 7 kg. Største fisk som et medlem har tatt i Skamrek veide 2.365 kg (1996). I Nordre Heggelivann deler to fiskere rekorden på 2.150 kg (1941 & 1991). Disse topper listen over årets største fisk. Den minste årsbeste i Skamrek veide 375 g (1963) og i Nordre Heggelivann 390 g (1972). Den midtre fisken (medianen) i rekken av årsbeste for N. Heggelivann veide 600 g.

I de 80 år som er gått har Ørretklubbens medlemmer tatt i alt 15 ørret på 1 kg eller mer i Nordre Heggelivann og 41 i Skamrek. Alle er oppført i Tabellene 4 & 5. Senkes kravet til 3/4 kg er tallene 30 og 66. Totalt er det bokført 4582 fisk på Nordre Heggelivann og 987 på Skamrek. Figurene 4 og 5 viser hvordan medlemmenes storørretfangst har fordelt seg på årene fra 1925 til 2005 og på de to vann. Både likheter og ulikheter kommer klart frem. Fisk på 1 kg er valgt som kriterium på stor ørret fordi det gir et godt bilde av utviklingen, men man må være klar over at forholdet mellom antall kilofisk og totalfangst er negativt påvirket både av redskapsbruken og fiskebestandens sammensetning. Fluefiske, og spesielt tørrfluefiske, er dårlig egnet til å påvise storfisk og årsfangstene har vært spesielt store i den senere tid da fiskestørrelsen har vært liten. Men alt tatt i betraktning, er inntrykket at storfisk forekommer sjelden. Dette bekreftes også av forsøksfisket med garn. I perioden 1996-2004 veide største garnfisk 700 g. Det er tatt forholdsvis langt flere storørret i Skamrek enn i Nordre Heggelivann, men 31 av de i alt 41 kilofiskene ble tatt i en kort periode hvor forholdene var helt spesielle.

Betrakter man Fig. 4 får man inntrykk av at storfisken i fangstene frem til 1950-årene bare er slengere. Kanskje med et lite unntak for årene 1949-50. Etter skjellprøver å dømme ser man her muligens resultatet av redusert beskatning i krigsårene. I perioden 1950-1990 ble det ikke tatt kilofisk i Nordre Heggelivann, og rekordfisken i 1991 var en ørret av storørretstammen fra Vikersund i Tyrifjord, sluppet som 2-åring åtte år tidligere. Storørret ble heller ikke tatt i Skamrek mellom 1960 og 1991. Årsaken til disse lange dødperiodene er etter alt å dømme beskatningen. Fra midt på 1960-tallet ble det drevet et meget hardt garnfiske i begge vann, og det rettet seg vesentlig mot fisk i størrelsesgruppen 1/3-1/2 kg. Få fikk mulighet til å vokse seg større. Fisket var så kraftig at forholdet i Nordre Heggelivann ble tatt opp med Krokskogens Almenningsretter (KA) og en avtale som regulerer garnbruken ble inngått i 1995. Fisket i Skamrek ble drevet på individuell basis og beskatningen var så hard at mengden av fisk i matnyttig størrelse ble minimal. Da fisket opphørte ble nærings situasjonen for de få gjenværende og de første utsatte ørret med ett meget gunstig. Den lille, ubeskattede bestanden reagerte meget raskt og positivt og gav et rekordutbytte i stangfisket. Men omslaget i fisket skyltes altså forhold som lå 5-8 år forut i tid. Med fortsatte utsetninger og vanlig beskatning må det antas at forholdene i Skamrek normaliseres og bestands sammensetningen nærmer seg den gamle. Oppblomstringen av storørret i Skamrek fikk ingen innvirkning på stangfisket i Nordre Heggelivann. Bestanden i Skamrek synes å være meget isolert. Terskelen passerer av få fisk, enten det dreier seg om storørret som går nedover eller småfisk som går opp. Det siste er enkelt å avgjøre fordi villfisken er umerket.

Figur 4. Antall og fangstår for ørret med vekt 1 kg eller mer i Nordre Heggelivann.

Figur 5. Antall og fangstår for ørret med vekt 1 kg eller mer i Skamrek.

FISKETS GANG

Se Tabell 4 & 5.

De store og langvarige svingningene i årsutbyttet, (Figurene 1-3), er et resultat av skiftende bestandsforhold, dvs. fisketettheten. Kortvarige vekslinger, forskjellene mellom nærstående år, kan ha andre årsaker.

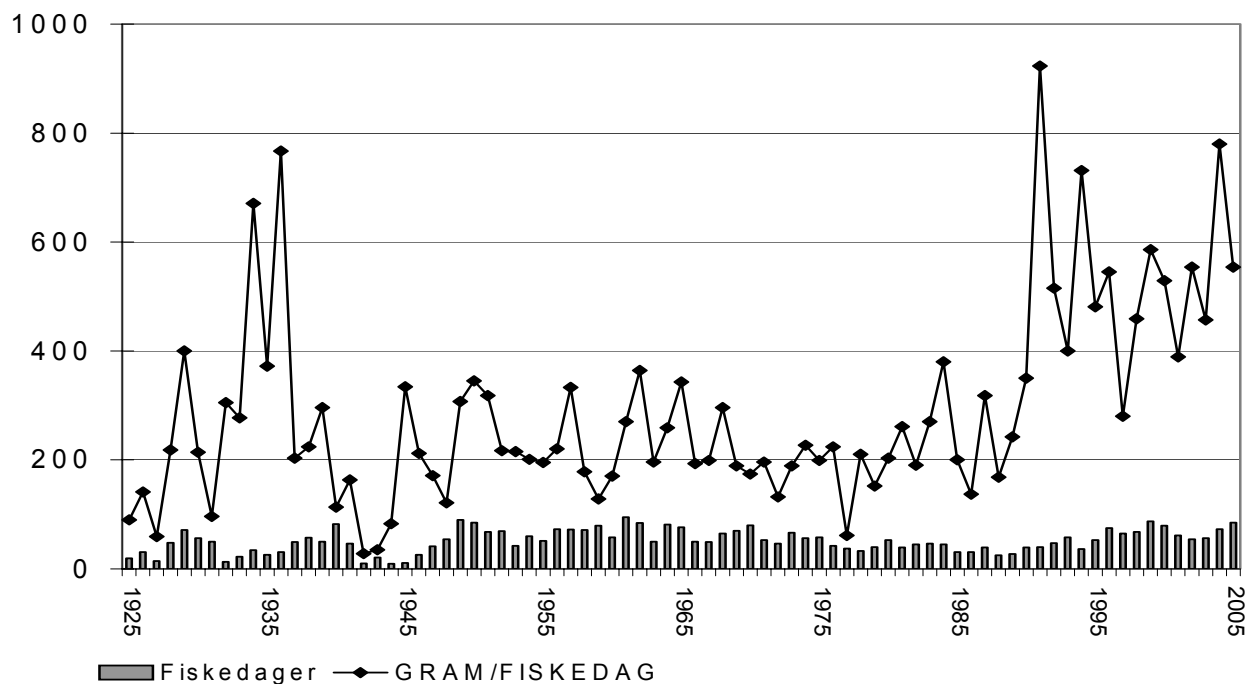
Sne- og isforholdene på vei og vann er avgjørende både for åpningen og avslutningen av fiskesesongen. Flere år har det vært nysne og is til de siste dagene av mai (1948 og 1969). Gammel sne lå en meter høy over båtene i Skamrek 26. mai 1999 og 16. juni 1951 lå den fortsatt langs Heggelivannene. Samme dag var snedybden 80 cm i bakkene ned til Svarten. Sesongen 1966 åpnet ikke før 11. juni fordi veien var sperret av store snømengder. Vinteren kan vare lenge, men også komme tidlig. I 1976 ble sneen liggende fra 1. oktober og fangstprotokollen måtte hentes ned av en skiløper som brøytet seg frem i en halvmetre våt sne. Andre år kan fiskestang være mer aktuelt enn skistaver på forvinteren, fisk er tatt på flue både i november og desember. Men en gjennomsnittlig sesong i Nordre Heggelivann varer i ca. 4 måneder, fra midten av mai til midten av september. Varigheten er da satt til tidsrommet mellom årets første og siste fisk. I Skamrek er sesongen omtrent en måned kortere, fra ca. 1. juni til ut august. Tabellene 4 & 5. Tidligste åpning i Nordre Heggelivann var 8. mai 1952, og siste dager med fiskefangst har vært 9. november 1963 og 2 og 10. desember 2000. I Skamrek har de tilsvarende datoene vært 8. mai 2004 og 2. november 1951. De nevnte avslutningsdatoene er oppnådd av tre ulike medlemmer fra samme familie.

Et godt fiskeår, her ment om år med en høy kiloavkastning, synes å avhenge av to forhold: En stor fiskebestand og gunstige værforhold for stangfiske. Bestanden kan man gjøre noe med, men ikke været. Sterk forsommervarme forkorter den beste fisketiden, mens en lang høst kan gi flere muligheter. En kjølig sommer fulgt av en varm høst er en bra kombinasjon. Vanligvis tas omtrent 70 % (53-83) av årets fangst innen 1. juli. Settes grensen til 15. juli blir tallet rundt 85. En lang forsesong, dvs. tidlig start, kunne derfor tenkes å gi et høyt årsutbytte. Men det er ikke alltid tilfelle. Et eksempel er sesongene 1951 og -52, som åpnet henholdsvis 10. juni og 8. mai. Året 1951 var det beste av disse. De første ukene i mai betyr ikke så meget, det er de siste ukene i juni som er avgjørende for årets totale resultat. Den økende interessen for Vulgatafisket har bidratt til dette. I 1977 var starten sen, i 1978 tidlig, men begge årene var dårlige. Her er to påfølgende år sammenlignet, for at bestandsforandringene skal være så små som mulig. En sen avslutning kan bidra til et godt år, men gir ingen garanti for et høyt årsutbytte. Det viktigste er hva som har hendt tidligere i sesongen. Et eksempel er årene 1997 og -98, da siste fisk ble fanget henholdsvis 27. september og 30. august. 1998 var det beste året av disse.

Fangstinnsatsen er blitt målt som fiskedager, selv om dagenes lengde kan variere betydelig. Fangstens størrelse er også likegyldig, en resultatløs dag er også regnet som en fiskedag. Men resultatløst fiske ved båtutsetting og opptak tidlig og sent på året, er ikke medregnet. Roere, familiemedlemmer og andre gjester er også regnet som fiskere dersom de har gjort alvorlige forsøk på fiske. To fiskere i en båt gir to fiskedager, det gjør også et overnattingsbesøk. Hvis en fisker har forsøkt seg i to vann på samme dag, er det blitt notert en fiskedag på hvert vann. Trass i klare kriterier for hva en fiskedag er, har det vært tilfeller hvor avgjørelsen har vært vanskelig.

Ser man bort fra krigsårene har besøkstallet i Nordre Heggelivann ligget mellom 13 (1932) og 95 (1961). (Tabell 4). Blant de mange år med jevnt besøk er det kortvarige oppturer som f.eks. i 1928-31, 1949-52 og 1969-71. De siste ti år er den lengste perioden med sammenhengende høyt besøk, som toppet seg i 1999 med 87 fiskedager. Fisket i Skamrek (Tabell 5) faller i to perioder. Den første går fram til 1964 med topp og bunn i deltagelse på 47 (1949) og 4 (1927). I denne første delen var oppslutningen størst i 1949-51 og 1958-60. Så ble det ikke tatt noen ørret før i 1987 da det ble registrert ett dagsbesøk. I noen år var fisket helt ubetydelig, inntil det eksploderte i 1991. Senere har oppslutningen vært god. Toppen i disse årene ble nådd med 48 fiskedager i år 2000. I Skamrek som i Nordre Heggelivann faller høyt årsutbytte sammen med stort besøk. Eller som et medlem uttrykte det for et par menneskealdre siden: ”Fangsten er proporsjonal med den tid fluen er på vannet.”

Fangst pr. fiskedag i Nordre Heggelivann har to tydelige maksima. En i førkrigstiden og en i de senere år. I 1936 kom man opp 767 g/fiskedag og i 1991 i hele 923 g. Mellom disse høydepunktene gikk det 55 år der fangsten stort sett lå mellom 150 og 350 g, oftest rundt 200 g, med et minimum på 61 g i 1977. Ingen kjedelig periode, for variasjonene mellom år var relativt store. I Skamrek er det bare i to korte perioder at fangstene er så store at gjennomsnittstall har noen verdi: 1955-64 og 1991-05. Den første perioden er karakterisert ved meget små dagsfangster som sank til 49 g i 1961, i de siste årene har fangstene vært store. Høyest nådde man i 1994 med 1446 g pr. dag. Dette året ble det tatt ni ørret på over en kilo. Etter at generasjonen med storfisk er dødd ut, og man er kommet ned på et mer normalt nivå, veksler Nordre Heggelivann og Skamrek med å ha det beste dagsutbytte på årsbasis.

Figur 6. Antall fiskedager (søylar), og gjennomsnitt i gram pr. fiskedag (kurve) i Nordre Heggelivann.

Bare unntaksvis fører liten deltagelse i fisket, dvs. mindre konkurranse, til store dagsfangster. Setter man tallene for fiskedager opp mot fangst pr. fiskedag, vil man se at meget ofte, men ikke alltid, følger tallene hverandre i opp- og nedgang. Antagelig er sammenhengen den at godt fiske trekker opp besøktallet. I de beste årene har man da følgende utvikling: En stor ørretbestand vil under gunstige værforhold gi et høyt dagsutbytte. Dette vil igjen trekke mange fiskere til Heggeli. Mangler ett av disse leddene blir årets totalfangst moderat til dårlig. Bestandstørrelsen er den viktigste faktor. Er det lite fisk, blir dagsfangstene ofte små og besøket faller. En slik, mangeårig, periode har man hatt både i Nordre Heggelivann og Skamrek. Da spiller været liten rolle. Men ellers er nok været, dvs. det daglige lokalklima på Heggeli, mye av årsaken til de mindre variasjonene mellom år. I noen år synker dags- og årsfangster spesielt sterkt i begge vann, til tross for at det er liten utveksling av fisk mellom dem. Det tyder på at det er en felles faktor utenfor vannene som er årsaken. 1997 var et slikt år, og uten at det fremgår av protokollen kan man gjette på at været i juni var ufordelaktig for tørrfluefisket på Heggeli. Langvarig vind under insektlekkingen påvirker årsresultatet negativt.

Ved vurderingen av utviklingen kommer man ikke utenom den menneskelige faktor. Med et passivt fiske kan fangst pr. innsatsenhet, f. eks. en garnnatt, være et mål på en fiskebestands størrelse og sammensetning fordi fiskernes innsats betyr mindre. I et oppsøkende fiske som stangfisket, spiller fiskernes dyktighet og iherdighet en større rolle for fangsten. Dagens fiskere de står neppe tilbake for tidligere tiders i effektivitet og de er også blitt flere. Tiden har også arbeidet for dem. Redskapen er bedre og det er lettere å komme opp til Heggeli på en kveldstur når utsikten til fangst er gode. I klubbens første år drev man et helgefiske, det var langt inn til Heggeli. Bruk av bil ble først alminnelig i

1950-årene Det er også i tidens ånd at det fiskes mer prestasjonsrettet og intenst enn tidligere. Den tankefulle øl i solveggen er snart en saga blott. Alt fører til at fangsten pr. fiskedag er større nå enn den var for et par generasjoner siden, såfremt bestandsforholdene ligger til rette for dette. Det har de gjort de siste 10-15 år, og vi har fått en periode med rekordstore årsfangster, Figur 1.

LIVET PÅ HEGGELI

Hytta

I klubbens tidlige år startet turen til Heggeli med bussen inn til Skolen i Sørkedalen, senere til Skansebakken. Derfra tok man beina fatt, og på turen oppover kunne man ta veien over Aspeskog eller å gå inn på tømmerrennen mellom Sloradammen og Otertjern. Etter noen år kom bilveien frem til Søndre dam, og fra denne gikk stien langs vannene frem til Heggeliseter. Kjøreveien innover ble forlenget etappevis, og i 1938 kom den første medlemsbilen inn til Heggeliseter. Sykkel var i krigsårene en erstatning for bilen og senere et alternativ til denne for de sprekeste. Skolebussen mellom Heggeligrenda og Sørkedalen var et annet. I mange år har atkomsten nå gått over Pipenhus, men i noen år fra 1970 og utover måtte man kjøre den lange omveien om Stubbdal (Damtjern) i Åsa.

Adkomsten til Heggeli var så tidkrevende og slitsom det første tiåret at overnatting var en vanlig del av turen dit inn. Hytta ble derfor en meget benyttet base, og innviet med overnatting 20-21 mai 1925. Et medlem datt ned i kjelleren som slik ble innviet samtidig. Hytte er kanskje en fordringsfull betegnelse på lemmebrakken som var så liten at soveplassene måtte heises opp under taket. Der lå man i køyer omtrent som i banjeren på seilskuter. Seilduk ble tredd inn på to stokker som igjen hvilte i hakk i takbjelkene. Om morgenen ble sengene rullet sammen igjen og tatt ned. Hytta ble etter hvert både værslitt og nedslitt og rehabilitert og utvidet med 4 faste sengeplasser våren 1937. De ytre og indre mål er siden beholdt, og hytta er fortsatt i fin form etter jevnlig vedlikehold. Skikken med veggedyr, dvs. tegninger i naturlig størrelse av fisk på 1 kilo eller mer, er like gammel som hytta. De første og mest forseggjorte på senger og dører er laget av Haaken Christensen. Det var lenge nok av plass, men etter storfisket i Skamrek på slutten av 1900-tallet er alle flater tatt i bruk. Veggdekorasjonen bak spiseplassen er laget av Harald Borchgrevink. Idéen med dekorerte veggedyr har de to antagelig tatt med seg fra Flybu, Harald Borchgrevink's fiskehytte ved Kariflyen i Øvre Namsen. Den fikk besøk av flere av Ørretklubbens medlemmer, og ble etter oppdemmingen av Namsvann flyttet inn mot Reiret innerst i vannet av et annet medlem. Veggedyrene i Flybu hadde en minstevekt på 1,5 kilo. Det sier litt om forholdene før reguleringen.

Fiskehytta. Johan Borgnes sammen med forfatteren sommeren 2005. Foto S.J.Saltveit.

Fisket

Det er få muligheter for fluefiske fra strendene i Skamrek og Heggelivann, og bortsett fra litt øyhopping har fisket alltid vært et båtfiske. Med små, lette båter, ofte sterk vind og meget skogsavfall etter oppdemmingen var roere ettertraktet. Oftest var det medlemmer som byttet på med å fiske etter avtalte intervaller eller medbragte roere. Tidligere var dette ofte ektefeller, rorkoner, og flere var dyktige fiskere på nivå med sine menn. Så noen ganger ble rollene byttet. Et medlem forteller om en gang han var passasjer, mens kona trellet i båten. På den turen stoppet han 6 par sokker og til sammen drakk de 31 kopper kaffe. Eldste kvinne på besøk må antas å ha vært en 91 år gammel oldemor, som hadde gleden av å få en ørret på dorg.

I begynnelsen var fisket på Heggeli nesten et rent våtfluefiske. Sammenlagt i de første tyve år var tørrfluas andel av fangstene bare 1 %, og ingen av de største fiskene ble tatt på tørrflue. Det ble ofte brukt store kroker, ikke sjelden doble, helt ned til nr. 6. Utvalget av fluer var ganske begrenset og etter mønstret kan de deles inn i tre grupper. Den første omfatter lyse fluer som Sølvdokka, Professor Silver og Doctor Silver. Til neste gruppe hører Mallard & Claret, tidligere kanskje den mest brukte våtfluen på

Heggeli, March Brown Silver og Teal & Red. Og tilslutt mørke fluer som Butcher og Zulu og varianter av disse. Felles for alle er et innslag av sølv eller gull i kropp eller ribb. Det gjaldt å være synlig i det mørke vannet, og det var også tanken med fluen som har gjort navnet Heggeli kjent blant fiskere i hele landet. Den er ikke ofte nevnt i journalene, og er noen ganger spøkefullt kalt Casparis Favourite etter Bernhard Caspari, medlemmet som bandt den første Heggelifluen. Hans mål var å lage en flue som passet i mørke, humusfargete skogsvann som Heggeli, men han endte med en flue som fanger under de fleste forhold. Et helt avvikende mønster som Parmachene Belle, både våt og tørr, har i alle år hatt få, men trofaste tilhengere på Heggeli.

En spesiell fiskemåte for Heggeli var dinglefisket, som virkelig kunne kalles ”the contemplative mans recreation.” Det startet ved et tilfelle en dag wormguten, datidens fortom, ble hengt over båtripen med en flue for å bløtes før kastingen. I båtens driv over vannet kom en ørret opp og tok fluen og dermed var det gjort. Det er altså et drivfiske, men i motsetning til et vanlig drivfiske går redskapen i det øvre vannlaget, ikke langs bunnen. Stangen bør være lang og snøret kort og på en synkende fortom sitter to eller tre fluer. Snøret kastes foran båten i drivretningen og tas inn under drivet i lett bris mens stangen holdes høyt og den øverste fluen, gjerne en nymfe, danser i vannskorpen og er lett synlig for fisken. Ørreten tar helst en av de dypere fluene og kloss i båten. Tidvis kunne dette fisket være mer effektivt enn det vanlige stangfisket og bidra betydelig til årsfangsten.

Det moderne tørrfluefisket oppstod i 1880-årenes England og ble kjent i Norge rundt første århundreskifte. Til en begynnelse fikk det ikke noe stort omfang her i landet. Den tids redskap var lite egnet for tørrfluefiske, og det var få tørrfluevassdrag av engelsk type. Som nevnt holdt også Ørretklubbens medlemmer seg lenge til våtfluen. Men allerede under rekognoseringsturen i 1924 ble de kjent med den store døgnfluen, som de kalte den til forskjell fra de mindre artene. Dens klekking på godt avgrensede områder i Heggelivannene rundt midten av juni og ørretens appetitt på imitasjoner ble kommentert hvert år. Oppmerksomheten om *Ephemera vulgata*, eller den store sanddøgnfluen som er vår største døgnflueart, har bare økt og klekkingen markerer det årlige høydepunktet i fiskerlivet på Heggeli. Helgen da medlemmene møtes til en uhøytidelig fiskekonkurranse, middag og overnatting. Heggelidagene ble startet av Arne Mons Christensen i 1973, og samler større deltagelse enn noen gang.

Omslaget i interessen for tørrflue både i Ørretklubben og Norge generelt kom i midten på 1930-tallet. I 1934 begynte Mustad å binde tørrfluer og året etter kom boken om Tørrfluefiske av Engeseth og Schultz. Imitasjonsfisket i teori og praksis ble godt kjent, men på Heggeli ble det nesten uten unntak helt til slutten av 70-årene brukt store bustefluer som fløt godt. De tre store var Humla, Coachman og Coch-y-Bondhu. Men så avtok bruken av disse hurtig og ble helt sporadisk. Siste gangen en av dem er nevnt i journalene var i 1996. En sterkt medvirkende årsak til at de forsvant var Muddler, eller Muddler Minnow, som ble introdusert på Heggeli av Arne Rikheim i 1982. Allerede i sitt første år som medlem ble han sommerens storfisker. Senere har Muddler i mange størrelser og farvevarianter overtatt fisket nesten fullstendig. Ofte trimmet som en Streaking Caddis. Regnes Muddler som en tørrflue har tørrfluen overtatt våtfluens tidligere dominans.

Den irsk-engelske formen for tørrfluefiske fra båt kalt dapping, ble drevet litt på Heggeli i femtiårene. Det ble tatt noen ørret, men tross fangst tok fisket aldri helt av. Om

det var fisken eller fiskerne som mistet interessen vites ikke, men det var ikke mange som hadde den nødvendige redskapen for å lykkes: Lang stang og et lett flerfibret specialsnoe som får fluen til å danse i vinden før den legges ned på vannflaten.

SLUTTORD

Historien gjentar seg. Dagens medlemmer har de samme tanker, meninger og drømmer om Heggelifisket som pionerene. Disse hadde sine store opplevelser, men også årvisse skuffelser, for de gode gamle dager var mer gamle enn gode. I startfasen var det flere dårlige år og det gjentok seg i en lang mellomperiode, mens derimot de siste 15 år har vært den beste perioden i Ørretklubbens historie med hensyn til oppslutningen om fisket og fangst i vekt og antall. Det gjelder både Nordre Heggelivann og Skamrek. I Nordre Heggelivann har man også tidligere hatt oppturer, men kortvarige som i 1928-30, 1936-39, 1949-52 og 1961-65. Fisket i Søndre Heggelivann har i siste femårsperiode vært en viktig del av klubbens aktiviteter. Samtidig med de siste års utbytteøkning har gjennomsnittsvektene sunket og tangerer tidligere lavmål. Fallet er relativt størst i Skamrek der bestands sammensetningen har variert mest, men fortsatt er vektene høyere der enn i Nordre Heggelivann. Det eventyrlige fisket i Skamrek i tiåret 1991-2000 skyldtes en radikal forandring i driften da garnfisket stoppet i noen år. Med jevnt garn- og stangbruk vil ørret over kiloen vil være meget sjeldne i begge vann. Under dagens forhold er ingen av dem storfiskvann.

Det er få, om noen, vann i landet hvor fisket med kastet flue drives hardere enn i Nordre Heggelivann og Skamrek. Som årlig gjennomsnitt for de siste 10 årene har Nordre Heggelivann og Skamrek hatt 70 og 36 dagsbesøk av lokalkjente og rutinerte fluefiskere fra Ørretklubben i den beste fisketiden på forsommeren. Fangstene er godt dokumentert. I denne tiårsperioden er det årlige gjennomsnitt 145 ørret på 37 kilo i Nordre Heggelivann og 56 ørret og 20 kilo i Skamrek. Ørretklubbens fiske i disse årene tilsvarer 0.4 kg/ha og 1.2 kg/ha i gjennomsnitt i henholdsvis Nordre Heggelivann og Skamrek. Det høye utbytte i det siste skyldes at det er minst og lettest å beskatte effektivt, samtidig som produksjonsmulighetene er bedre. Størrelsen tatt i betraktning er Skamrek også best besøkt. Annet fluefiske antas å ha vært ubetydelig. Til tross for at dette er den beste perioden i klubbens historie med hensyn til avkastning i vekt og antall, viser utviklingen at fluefisket har hatt liten innvirkning på disse ørretbestandene når utsettinger sikrer en optimal rekruttering. Det er garnfisket som har formet bestanden, de store variasjoner i siste menneskealder har ikke naturlige årsaker. De ulike restriksjoner på fisket, fredning og minstemål, synes å ha hatt liten eller ingen virkning på fluefisket. Det samme gjelder for de store nedtappingene.